

ବିଭାଗୀ ଅଙ୍କୁଷ

( ତତ୍ତ୍ଵ ପ୍ରବିଶ୍ଵତି ବିଷୟକେ ବିଦୁଷକ )

ততঃ প্রবিশতি যথানির্দিষ্টপরিবারে রাজা ।

রাজা ।— কামং প্রিয়া ন হৃলতা মনস্ত তত্ত্ববর্ণনায়াসি ।

অকৃতার্থেহপি মনসিজে রতিমুভয়প্রার্থন কুরুতে ॥

( খিতং কৃত ) এবমাঙ্গাভিপ্রায়স্ত্রাবিতেজনচিত্তশিঃ প্রাথর্যিতা বিচ্ছাতে ।

শ্রিমৎঁ বৈশিষ্ঠম্যাতোচপি নয়নে যৎ প্ৰেষণযন্তা তয়া যাতঃ যচ্চ নিতৰয়োগ্রূহীতয়া মন্ব বিলাসাদিব ।

মা গা ইত্তপ্রক্রক্যা যদিপ সা সাম্যমুন্ত সৰী সৰীং তৎ কিল মৎপৰায়ণমহো কামী স্বতঃ পশ্চাতি ॥ ২ ॥

বিদ্যুক্তঃ ।— ( তথাস্থিত এব ) তো বচস্ম গ মে হথপাতা পসৱস্তি বাকামেষ্ট্রণ জীভাবহস্মঃ ॥ ৩ ॥

রাজা ।— কুতোহং গাত্রোপাতঃ ॥ ৪ ॥

বিদ্যুক্তঃ ।— কুনো কিল স্মৃতিপূর্ণী আউলীকৰিত অস্তুকৰণং পুছসি ॥ ৫ ॥

অকৃতামুলাদ ।—তো বৰষ্ট, ন মে হস্তপুরঃ  
অসৱতি, বাঙ্গমাত্ৰে জীৱবিয়ামি ॥ ৩ ॥

কৃতঃ কিল ব্যম অক্ষি আৰুলীভূত্য অংকৰাণং পুছসি ॥ ৪ ॥

বিজ্ঞানী— ( পুরুষকৰণে গৱিচারিকা-গৱিচারিত  
রাজাৰ প্ৰবেশ )

রাজা ।—প্ৰিয়তমা শুক্রলক্ষে যে সহজে লাভ কৰা সম্ভব  
নহে, তাহা আমি বিলক্ষণপেছ জানি, ত্বৰও কিছি  
আমাৰ মন তাহাৰ হাবতৰ, আকাৰ-ইঙ্গিত মেথিবাৰ  
নিমিত পাণ্ডল হিলা উটিবাহে । আমাৰেৰ ছই জনেৰই  
পৰম্পৰাগত অভিজ্ঞান অপূৰ্ব রহিবাহে, আমাৰ কেহই  
কাহাকে তোগ কৱিতে পাৰিতেছি না সত্য, ত্বৰও  
কিছি ছই জনেৰই মন ছই জনেৰ পৰম্পৰাগত অভিযাগ-  
স্তক আকাৰ-ইঙ্গিত দেখিয়া নিৰাতিশৰ প্ৰীতিলাভ  
কৱিতেছে । ( একটু হেসে )—ছি ! এই ভাবেই  
প্ৰেৰণার্থীৰ উগলসাম্পৰ্য হয় । তাহাৰা নিজেৰ মদেৰ  
মত কৱিয়া, যেন্তো হৈলে নিজেৰ হৃথিধা হয়, তেমনটি  
কৱিয়া প্ৰাৰ্থনীৰ প্ৰাপ্ত্যাম্পদেৰ হৰয়েৰ অবহাৰ কৱনা  
কৱিয়া লৰ এবং সেই কৱিত অবহাৰ তিক্তা কৱিয়া কত হৃথ  
পৰ । আমাৰও আজ সেই দশা ঘটিবাহে—সেথিতেছি ।

কেন না, সেই যে তপোবনে শুক্রলম্ব অহৰাভৰে  
অস্তুদিকে ইচ্ছমত নৱপতাত কৱিয়াছিল, আমাৰ  
দিকে চাহিবাৰ নামগৰণও তাহাতে ছিল না,—ত্বৰও  
তাহা, এবং মিতৰেৰ শুক্রলাভে সেই যে দে দেন বিলাস-  
বশেই মন মদ গমন কৱিতেছিল, এবং “এথম মেতে  
মেবো না”—প্ৰিয়বনাৰ এই কথায় ‘কেম’ বলিয়া সেই  
যে মে অকৃকুন পূৰ্বক সৰীকৰে বেশ ছ'কণ কুনাইয়া  
দিয়াছিল, আজ মনে হইতেছে, সেই সমষ্ট কাৰ্যোৰই  
একমাত্ৰ লক্ষ ছিলাম মেন আমি । কি আশৰ্য্য !  
কামী বাঢ়ি, তাহাৰ কামলাৰ পাত্ৰেৰ সৰ্ববিদ  
জিজ্ঞাসাপৰ্য কামীৰ নিজেৰ অহুকুল কৱনা কৱিয়া  
লইয়া সৰী হয়, নাৰিকৰণ সমষ্ট কাৰ্যী আৰাবিয়ৰক  
বলিয়া দৰিয়া সইয়া হৃথ পাৰ ॥ ২ ॥

বিদ্যুক্ত— ( অঞ্চলকেৰ মত দীঢ়িয়া ) হে বৰষ্ট !  
আমাৰ হাত-পা আৰা সৰুছে না । নাচতেই পাছিব না ।  
তাই কৃু কৃু কুৰাই অশীৰ্বাদ কৰাইতেছি ॥ ৩ ॥

রাজা ।—এত গোত্ৰ-দেশনাৰ হেতু ? ৪ ॥

বিদ্যুক্ত—( বটে ) নিজেই চৰ্তে হোঁচা মারিয়া চোখেৰ  
জল-পঢ়াৰ কাৰণ জিজ্ঞাসা কৱিতেছ ? ॥ ৫ ॥

তোচ্ছার্য—( রাজা চৰ্যস্ত ঝাঁপাইয়া পড়িবাছেন, নদীৰ মোত হতই প্ৰেল হউক, গামে গিয়া তাঁহাকে উঠিতে  
হইবে । অস্তত উটিবাৰ জত প্ৰাণগণে চেষ্টা কৱিতে হইবে । একটা বোধা মাধাৰ লাইয়া কেহ মোতেৰ প্ৰতিবূলে  
যাইতে পাৰে না বা যাইতে চাহেও না । একটা বুশিৰ আৰুৰ্বণ ব্যাতিৱেকে আৰুত্ত উজ্জান ঠেলিয়া যাওয়া বড়ই  
কষ্টক । তাই বেছামে সাকলোৰ কোনো আশাই নই,—সেকল হৰেৰ কৱিয়া আশায় একটা কীৰ্তি অৱলম্বন  
পূৰ্বক মাহাত্ম্য অংগৰ হয় । কেবল দৈনন্দিনৰ বোঁশ লাইয়া চলা যাব না । আজ হৃষ্যত্বকেও অবকেণ পথ উজান  
বাহিৰিব । যাইতে হইবে—তাই তিনি—কঢ়াহিতাৰ মিকট হইতে, কিম্বি পাথেৰ সংকলন কৱিয়া গৈলেন । তিনি  
শুব্ৰাবিলেন যে, শুক্রলক্ষে লাভ কৰা তত সহজ নহে—অস্তুত বড়ই কঠিম । কিম্বি দে বোৰাবৰ আৰা এখন কি আৰা

राजा। —	न धर्मप्रश्नामि ।	॥ ६ ॥
विद्युकः। —	ते वज्रसं जं वेनोमा गुच्छलीलं विद्युषेऽत् तु किं अन्यो पक्षानेण गृह्णेवेदाहृस् ॥ ७ ॥	
राजा। —	नष्टिवेदप्रस्तुतं कारणम् ।	॥ ८ ॥
विद्युकः। —	मम वि भवतः ।	॥ ९ ॥
राजा। —	कथमिव ?	॥ १० ॥
विद्युकः। —	एवम् रात्रकडाइ उज्जित्त एकाविन्ने आउलग्प पद्मोद्देश विचलित्पूर्णा तु ए देवदत्तः । जं सत्त्वं पक्षहरं सावदप्रस्तुताग्रनेहिं सर्वोहित्संविधापां एव गत्वाप अनीले माहि सास्त्रितो । ता पासारत्सम्म विसज्जित्तः म एककाहं वि दाव विसमित्तः ॥ ११ ॥	
राजा। —	( श्रगतम् ) अहं त्रैमात्रः । ममापि काशप्रस्तुताम् अस्तुताम् सुग्रायाविवरं चेत्त । त्रुतः न नमयित्वाधिकमप्य शक्ते धर्माद्विमाहित्साधकं युग्मेत् । सहस्रतिम्मुण्डतः यैषं प्रायायाः कृत उप युधिष्ठिरोक्तोपदेशः ॥	॥ १२ ॥

त्राक्तान्तुवाक्। —तेऽपि वरतः । यज्ञ देवताः  
त्रुत्तलीलां विचलित्ति, तु किं अविचलयम् । अतोऽपि न च  
मृती-विवेषतः ॥ १ ॥

यम हि भवत्तु ॥ २ ॥

एवं रात्रकार्यादि उज्जित्त एकाविन्ने आत्माप्रदेशे  
वन्नरप्रतिभाना अहा विविचयम् । य यज्ञं प्रायाः शापम्-  
स्मृद्य-सारीराः सक्षेपित्त गतिविनामः एव गताधार्यम् अविश्वासाः  
अविश्वासाः । तु ग्रामाविन्ने विष्टुतः याद् एकाहम्  
अपि तावद्विमित्यम् ॥ ३ ॥

विद्युक्। —राजा। —वृषभम् ना ॥ ४ ॥

विद्युकः। —वरव ! अजा वर तु वै-वेदसलता लोके  
पतिता एव किम्-देविरेष्व एव कुप्रेष्व यत्तु च वरे, ते वि  
निषेष्व उत्त्वाय ना नवीते प्रोत्ते ताहारं कारणम् ॥ ५ ॥

राजा। —नवीते लोत्ते ताहारं कारणम् ॥ ६ ॥

विद्युकः। —श्वामाव एव उद्देश्यता वास्तव वास्तव  
विद्युत्त उपर उत्ता श्वाम तुलते प्रविष्ट हैन । अहा अहा अहा अहा ॥ ७ ॥

याम। —सहवन्मा-कठिन वाहारि हृष्टक, शक्तुलाके लाभ करिते हैवेदे,—अवश्व पाठीते हैवेदे, एष मृत मर्याद वित्तिरेके—  
इत्तद्युप धर्म तिनि अतित्यम् करिवेद कि करिवा ? ताहा साधारन वौद्वार जाता ताहाके ओज श्वामाव अस्तुकर्म हृष्ट  
अविलम्बित वर चालाते करिवा अस्तेत हैल ।—शक्तुलाओ ताहार अति निरुद्घाप अहेन,—एष मृताके द्वाके वस  
सक्त करिते हैल । आपार अप्यत्ताव तिनि अप्यत्तेके द्वाके द्वाके पर्याप्त है—तिनि देवम् शक्तुलार अति,  
शक्तुलाओ देवमि ताहार अति अस्तुवाप्ति ।—देवम् ऐ श्वेतालेष्व स्पर्शे ताहार वृषभ मत्तेत हैल, अवनि  
शक्तुलार चालाद्वारा, ओत्त-करा, राम-राम,—ताहारामाना,—दत्त तिनि नवीते समक्ष शक्तुलार, ताहार दोल अहार  
ना हैल, गमन अनावर वृषभीत है तिनि,—ताहाते राजाम अव सम्पर इत्तिना ।—उत्तद्युप मृत्वे ये उत्तद्युप जट्ठ  
उत्तद्युप—आत्मुल हैराहे,—एषी राजा हिमविकाष करिवा लैहेन । अपग निकातेर जट्ठ उत्तद्युप देव देवा

বিদ্যুক্তঃ ।— ( রাজ্ঞে মুখং বিলোক্য ) । অস্তভবং কিং বি হিতএ করিত্ব মন্ত্রেই । অরণ্যে মএ রহিতং আসি ॥	১৩
রাজা ।— ( সম্মান ) কিম্বত্থ । অনভিজ্ঞমৌর্য মে স্বজন্মব্রাক্ষিপ্তি স্থিতোৎপন্ন	১৪
বিদ্যুক্তঃ ।— চিৰং জীৱ ( গন্ধমিছতি ) ।	১৫
রাজা ।— বয়স্ত তিঠ, সাবশেবং মে বচঃ ।	১৫ক
বিদ্যুক্তঃ ।— আগবেছু ভবঃ ।	১৬
রাজা ।— বিশ্রামেন ভৰতা মামাপোকশ্চৰণমায়াসে কৰ্মণি সহায়েন ভবিতব্যম् ।	১৭
বিদ্যুক্তঃ ।— কিং মোদৰথশিখাএ । তেন হি অং স্মৃগীদো জগো ।	১৮
রাজা ।— যত্ব বক্ষ্যামি । কং কোহজ তোঃ ।	১৯
( প্রবিশ্য )	
দৌৰাবিকঃ ।— ( প্রণয় ) আগবেছু ভট্টা ।	২০
রাজা ।— বৈৰেতক ! সেনাপতিত্বাদাহৃতাত্ম ।	২১
দৌৰাবিকঃ ।—তহ । ( নিজম্য সেনাপতিমা সহ পুনঃ প্রবিশ্য ) । এসো অৱাবত্তগুরুষো ইদো	
দিশিদিউষ্টী এবল ভট্টা চিঠ টাই । উপসম্পত্ত আজ্ঞে ।	২২

আকৃত্বান্তস্তুবান্ত ।—অক্ষতবান্ কিমপি জন্মে  
কৃত্বা মন্ত্রতি । অরণ্যে যান্ত বন্দিতং আসীং ॥ ১০ ॥

চিৰং জীৱ ॥ ১৫ ॥

আজ্ঞাপত্রু ভবান্ ॥ ১৬ ॥

কি মোদৰথশিখকার্যাম্ ? তেন হি অং স্মৃগীতীঃ  
তনঃ ॥ ১৮ ॥

আজ্ঞাপত্রু ভৰ্ত্তা ॥ ২০ ॥

তথা । এং আজ্ঞাপচনোৰ্বৰ্কঃ ইতঃ দত্তব্র্ত্তিঃ এব ভৰ্ত্তা  
তিশিতি । উপসম্পত্ত আৰ্যঃ ॥ ২২ ॥

অক্ষতবান্ত ।—বিদ্যুক্তঃ ।—তুমি মেন কি একটা মনে মনে  
— তাৰছো । আমাৰ বধোৱা কৰানই দিছ না । আমাৰ  
অৱণ্যে রোদনহৈ নাম হইল ॥ ১০ ॥

রাজা ।—( সহাজে ) কি আৰ তাৰবো । বৰুৱাক্য কি লভন  
কৰা যায় ? তাই বিশ্রাম কৰাই ভাল মনে কৰিছ ॥ ১১ ॥  
বিদ্যুক্তঃ ।—বীচিৰা ধাকো । ( বীচিৰাই প্রহানোস্তুত ) ॥ ১৫ ॥

রাজা ।—বৰু, দাঢ়াও, এখনো আমাৰ কথা শ্ৰেষ্ঠ হৰ নি ॥ ১৫-কা

বিদ্যুক্তঃ ।—হৃষ্ম কৰ ॥ ১৬ ॥

রাজা ।—আগে একটু জিৱিবে লও, পৰে আমাৰ অভি  
স্থাপন্ত একটা কাজে—তোমাৰ কিস্ত একটু সাহায্য  
কৰতে হবে ॥ ১৭ ॥

বিদ্যুক্তঃ ।—কি কাজে ? মোৰা থাওৱাৰ নাকি ? তা যদি  
হৰ, তবে বিক্ষ আমাকে টিক মাহুষাই ঠাপৰিবেছ ॥ ১৮ ॥

রাজা ।—বৰ্ণণ'ন । কে আছ ? ১৯ ॥

দৌৰাবিকঃ ।—( প্ৰবেশ পূৰ্বক প্ৰণাম কৰিবা ) আজ্ঞা কহুন  
প্ৰু ॥ ২০ ॥

রাজা ।—বৈৰেতক ! সেনাপতিকে একবাৰ ভাক ত ॥ ২১ ॥

দৌৰাবিকঃ ।—মে আজ্ঞা । ( প্ৰহান ও সেনাপতিকে দাইৱা  
পুনঃ প্ৰবেশ ) এই মে আবেশৰানোৱে জন্ম উন্মুখ হৈয়া  
মহারাজ এই দিনেকৈ চাহিবা আছেন । আপনি নিকটে  
হান—সেনাপতি মহাপুৰ ॥ ২২ ॥

চলে না । তিনি রাজা হৈ হন বা সন্তাউই হন, মাহুষ ত তিনি বটেন ? মুতৰাং মাহুদেৰ ধৰ্ম তাঁহাতে ধাৰ্কিবেই । বিনি  
অভিযাহাত, তাঁহাতেও মাহুদেৰ ধৰ্ম থাকে, তবে সেই সদে খানিকটা অভিযুক্ত পঞ্জিও তাঁহাতে দেখা যাব ।  
কিস্ত একেবাৰে মাহুদ-ধৰ্ম-বৰ্জিত অভিযাহ দেখা যাব না বা হইতেও পাৰে না । মুতৰাং মাহুষ হৰেৰে পকে  
এৱগ কেৱে যাবা স্বাতাৰিক, তাঁহাই বটিগ । শুকুলা তাঁহাকে চাৰ কি না,—এই জৰাহ প্ৰেৰে একটা সমাধান না  
হইলে বীচিৰা তাঁহার হৰ্মস । এমন একটা প্ৰে লইৱা কৰেই কালাতিপাত কৰিতে পাৰে না । রাজাৰ পাৰেন না ।

সেনাপতি: — ( বাজানমবলোকা ) দষ্টেদোষাপি স্বামিনি যুগ্ম কেবগং শুণ এব সংবলা । তথাকি দেব

অন্বরত্ধমুর্জাগ্রাম নকশা প্রস্তুতি: বিকল্পসহিত সেলগোশৈবত্তিম

অপচিত্তমপি গাতঃ বাযুত্তযামশক্তাঃ গ্রিবিচুর ইব মাগঃ প্রাণমুরে বিলক্ষণ

( ডেপো ) জ্যোতি সামী । গভীরতিশাপদমুরণাৎ ক্রিয়াবাবন্দীয়াত

11-319

ବାଜୁ |— ମନ୍ଦାରମାହୁଃ ତାହାର୍ଥୀ ମନ୍ଦାରମାହୁଃ ମାଧ୍ୟମାନ |

11-24

সনাপত্তি:—( জনাদিকম ) মাথে স্বীরপ্রতিবেক্ষণ ভব। অষ্টং তাৰং সামান্যশিহৰ্ষ দুরমুগ্ধিৰে

( প্রকাশন ) প্রেরণাক্ষম বৈধেয়ঃ । নব প্রতিবেদ নির্দেশিত

ମୋହନାରୁଦ୍ଧ କଥା କରିବାରେ ପାଇଁ ତଥା ମହାନାରୁଦ୍ଧ କଥା କରିବାରେ ପାଇଁ

ପେଣ୍ଡଟ୍ ମାତ୍ର ଅନୁଭବ କିମ୍ବା କାହାର କିମ୍ବା କାହାର କିମ୍ବା କାହାର କିମ୍ବା

কল্পনা—সুমিত্রা—(বিশ্ব র হস্তে বাজাকে পেশ করে)  
মনে মনে) যদি সুমিত্রা বৃদ্ধে, তখন আমাদের  
মহারাজার পক্ষে উভয় একটি মহান শৈলের মধ্যে হাঁজি পাওয়া  
গাছে। কেন না—মহারাজের দেশে, নিরবর সদাচার  
কর্তৃর দ্বয়ের ওপর টৈমিতে টানিকে দেখে পুরুষিক  
দে দেয়ে সুস্থ হওয়া পিলাগা, শান্তিশোভী দে  
কেনেন কর্তৃ হইতে। এমন ভৱর শীঘ্ৰের অব্যৱহৃত  
মহারাজ একটি কারণ ইন না বা একটি ধৰনে না  
শৰীরের বাসে দেখিবি যে কোথা একটি কৃষ্ণ হইতে  
যাইয়াছে এবং মহারাজ—তাহা পৰিবেশে তা মই  
পেছিতে কেনে বিশ্ব। পলকচৰিয়া মাতৃকে তা  
উৎসুক কৃষ্ণ বিশ্বে মনে হইতে বিশ্ব সম্পর্কে একটো দে  
প্রাণবন্ধ বিলিখ বোধ হইতেছে, রোগনৰ জড়তা বা  
অসুস্থৰ্য নায়িকেও নই। এক মুহূৰ্ষ ঝোঁক ত এ  
সব। (সন্দৰ্ভ পিলা) মহারাজের জৰ উচ্চ। একে  
বনের কেৰাপৰি কি জৰ আছে, তাহা নিৰ্বাচন কৰা হই

দাগা।—আমির এই বৰষ মাদ্বা কুলুকে এত কিম্বা মুলুকে  
কুরিয়ে আসে, আমার আৰ এটুকু উসমান মাঠ । ১৪  
দেৱাপথি।—(মনস্থিকে বিদুকৰণে) সহে। কিউটেনে  
হাতি হ'ল মা, নাচোচ হ'ব ধোকা। আমি শুধু  
মেজেৱৰ শুধু' বলোৱা এখন। (প্ৰাকাশে হাতকে  
এ মুখীয়া ব'লিছো বৰক না। যুক্তা ভালো বি মন  
তোম অলৱ হ'লুক ত হৰাব মন মিহে।) একবাৰ মিজে  
বিকে কেৱে দেনুন ত।—শাহগাঁও শৰীৰে বৰ বাষে  
বিবৰা যাগোৱা হৈলো হাতৰে। আৰু তুই আৰু হৈলো পৰে না  
তাৰ পৰ কথমো। আৰু কথমো বা কোৱে বৰ হচ্ছি চিৰ  
হে বিৰুণ শৰীষ হয়, বীৰুণ দেখো, তাৰাও দেখিব  
গ'ভো বায়। শিৰোৱাৰ বৰন আপোৱাৰে ছুটিব ধোকে  
তুম কৃতি হ'ল পৰামুচন বিশৱাৰক বাবে বিৰ কৰিব  
পৰাবে শিকাইবো। চেম শৰ্মণৰক্ত। শৰ্মণৰ ঘৰ  
শুগৱাৰ মিহু কৰে, কৰকে, আপোৱাৰে বৰুণ ত—এই

মাঝে ছাত্র নিবন্ধ অঙ্গুলীয়ে পুরুষকে প্রেরণের সময়ে দেখি, কি অভিভাবক প্রত্যক্ষ তাহাতে ঘাটা পাশিলেন। মনে রেখে মনে হাসিতে লাগিলেন। অভিভাবক চোখ নিরাকারীর কালে—ইচ্ছা মেঠে মেঠা আবেগে পুরুষকে প্রেরণ পরিচালনা করে, এবং হচ্ছে তাহা আজক্ষণিক করিব নাইসেন্টেশনে পুরুষকে মান আকর্ষণের কালাকে প্রেরণ করে, —অভিভাবকে, আর অভিভাবক প্রত্যক্ষ তাহাতে ঘাটি পাশিলেন প্রতিক্রিয়া করে।

পুরুষের প্রশংসনে দেখিবা অসম্ভব টিকেছেন।—ইচ্ছেগুর পদ্ধতি-অভিভাবকে বিষয় দেখেতে এবং নৌকা মুকু

বিদুষকঃ ।—অত্তরং পকিদিং আপনো । তুম দাব অড়বীদো অড়বীং আহিষ্ণে গৱণাসি  
আলোকুবসস জিয়াচিহ্নস কসস বি মুহে পড়িসসি ।

২৬ ॥

রাজা ।—ভজ সেনাপতে ! আশ্রময়িক্তে শিতাঃ শং অজন্তে বচো মাভিনন্দামি । অন্ত তাৰৎ  
গাহস্তং মহিবা নিপামসলিঙ় শৃঙ্গেমুহস্তাড়িতং ছায়াবক্ষকদৰ্বকং মৃগকুং রোমস্থমভাস্তু ।

বিশ্বাস ক্রিয়তাঃ বৰাহততিভিমুত্তাক্ষতিঃ পল্লে বিশ্বাসং লভতামিদৰ শিথিলজ্যাবক্ষমস্তুক্ষুঃ ॥ ২৭ ॥

সেনাপতিঃ ।—যথৈ প্রতিবিষ্঵ে রোচতে ।

২৮ ॥

রাজা ।—তেন হি নিৰৰ্বল পূৰ্ববগতান্ব বনগ্রাহিঃ । যথা ন মে সৈনিকাস্তপোবনমুপৰুক্ষ্টি তথা  
নিষেক্ষ্যাঃ । পশ্য—

শশপ্রধানেন্মু তপোধনেন্যু গৃতং হি দাহাস্তকমন্তি তেজঃ ।

স্পর্শাম্বুকুলা ইব সৃষ্টিক্ষতাস্তদজ্ঞেইভিবাসমন্তি ॥

২৯ ॥

সেনাপতিঃ ।—যদাজ্ঞাপর্যতি স্থামি ।

৩০ ॥

**আঙ্গত্বানুভূতান্ব** ।—অত্তবনান্প্রকৃতিম আপনঃ ।

বৎ তাৰৎ অবীৰ্যঃ অবীৰ্যঃ অভিগ্নামাঃ নৰনাসিকি-  
লোকুপত জীৰ্ণবক্ষত কশ অপি মুখে নিপত্তিমি ॥ ২৬ ॥

**বন্ধুত্বান্ব** ।—বিদুষক ।—আৱ সে মহারাজ মৈই । ইনি এখন  
প্রকৃতিত্ব হয়েছেন । তুমি (পারও) গিৰে বনে বনে শুরে  
বেড়াও আৱ একটা ভঙ্গৰ বৃক্ষা ভাস্তুকের মুখে যিনো  
গৃত এবং সে তোমাৰ নাকটি ‘নিচিহ্নি’ ক’ৰে খেয়ে  
ফেলুক । মাঘসেৰ নাক তাদেৱ বড় প্ৰিয় ॥ ২৬ ॥

রাজা ।—সেনাপতে ! তোমাৰ সব কথাই ঠিক, কিন্তু  
আশ্রমেৰ বড়ই নিকটে আমোৱা আছি, এ সময়ে হিসা-  
টিসা তত সন্দত নহে । সুতৰাঃ তোমাৰ কথা আমি  
ৱাখতে পাওয়ামি না । আজ—বজ্ঞ মহিষকুল—বন-  
হ্যাতৰী স্বৰ-বল গৰ্ত্তিতে ও শুক্রপুৰ ভূলাশ্বাসিতে  
নিৰ্ভৰে অবগাহন কৰক এবং তাহাদেৱ শুলেৰ ধাৰা  
মৈই পঞ্চিল জল ধন ধন আলোচিত হউক । আৱ  
আৱ বনেৱ মৃগসমূহ একটু হাঁপ ছাড়িৱা বাঁচুক ।  
তৰক্তলে ছাইৱ দল বাঁধিবা তাহারা এসে বিশ্বাস  
কৰক ও একটু জাৰুৰ কাটুক, আমোৱা বনে ঢোকা

অবধি উহা আৱ তাহাদেৱ ভাগো ঘটে মাই ।  
হৰত বা জাৰুৰ কটা ভুলিয়াই গিয়াছে । বজ্ঞ বাৰ-  
শুলি পঞ্চিল জলাশয়ে পড়িয়া মিৰ্জে আজ দুর্মুক্ষ  
ভক্ষণ কৰক, —বচিন উহারা তাহা ধাৰ মাই । আৱ  
আজ এই ধৰকেৱ ছিলা তিল কৰিয়া লিছি । এও  
একটু জিৱিয়ে নিকৃ ॥ ২৭ ॥

সেনাপতি ।—আপনি মালিক, যেনেন ইচ্ছা কৰন ॥ ২৮ ॥

রাজা ।—তা হৈলে বারা আগে গিৰে বন কোল্পণাচ ক’ৰে  
তুলেছে, পাছে কোনো পশু পাওয়া, —সৈই জন্ত গোটা  
অৱৰ্যাত পিৰিয়া মেলিয়াৰ উদয়ে ছুটাইুটি কছে,  
তাহাদিগকে ফিৰিয়ে আমো । দেখিও,—আমাৰ  
সৈনিকৰা যেন তোপোবনেৰ কোল্পণ অশাস্তি না  
জয়াৰ, তামো ক’ৰে বারণ ক’ৰে দিও । যেনে  
মেখে—তৰ্পণান্ব ষষ্ঠী কেন শাস্তিপ্রাণ এবং অহিসা-  
পূৰ্ব ইটুক না, ইহার মধ্যে বিশ্বাসকীয় তেজঃ নিগৃত  
আছে । সেনাপতি, জানো ত, সৃষ্টিক্ষতামি ষষ্ঠী  
কেন সুখ-স্পৰ্শ হউক না, কাহারও তেজ সে সইতে  
পাৰে ন, সামৈ লাগিলোই আৰি উপসীরণ কৰে ॥ ২৯ ॥

সেনাপতি ।—যে আজ্ঞা প্রচু ॥ ৩০ ॥

চলিতেছিল—তথন—কথি, বিদুষকেৰ প্ৰদৰ অবগীৰ্ণ বিৱিৰা মাহৰ হৃষ্টকেৰ রক্ষা কৰিতে অগ্ৰেৰ হইলেম । হৃষ্ট  
শৰকুলার মোহেৰ বাহী বিদুষ হন না কেৱ, তিনি দে বিদুষ হন নাই,—নিজেৰ সতা একবাবে জৰালিৰ মেন নাই,—  
তাহা ঔঁৰকার অজুৱাদেৱ ধাৰা সোকনেৰে অতিপৰ কৰিয়া দেৱে বিদুষকেৰ উপস্থাপনে ও প্ৰদৰ চাপা মিলেন ।  
কেন বা—অবিকল্প তজ্জপ আলোচনা মাঘেৰ স্বৰূপ কৰিতে চাহে না । “আবিৰ কি বিদুষ,—কৰক মূৰ্দ বে, তাহাৰ  
ধাৰ কিছু,—হাস্কীয়ানা—হৰ্দিবিদা—সমষ্টি আমোৰ জৰ, আমাকে সহযাহি হইয়াছিল, আবিৰ ছাঢ়া শৰুতলাৰ পৃথক সহি

বিদ্যুৎক।— খসড় মেঁ উচ্ছান্তুজন্তু।

॥ ৩১ ॥

[ নিজান্তঃ সেনাপতিৎ।

রাজা।— ( পরিজনঃ খিলোকু ) অপনযন্ত ভবতো মগণাবেশম্। বৈবতক। ইমপি ষৎ নিয়োগ-  
মশ্যটং কুকু।

॥ ৩২ ॥

পরিজনঃ।— ষৎ দেও আগবেই।

[ নিজান্তঃ।

বিদ্যুৎক।— কথম ভজন মিষ্টান্তিঃ। সম্পদঃ এদ্যাং পাজবজ্জ্বাঽ আএ বিবিদ্যনদঃ বিদ্যুৎসৰীজ্ঞাএ  
আম্বে শিশুদ্বুত ভৎ জাব অহঁ বি শুহামৌ হোমি।

॥ ৩৪ ॥

বাজা।— গজুং গতঃ।

॥ ৩৫ ॥

বিদ্যুৎক।— এছ ভবং।

[ পরিজন্মোপণিতক্ত। ]

বাজা।— মাধব ! অনবা প্রত্যক্ষুলোপি মেন হয় দশনীয়ঃ বন্ত ন মৃষ্টম

॥ ৩৬ ॥

বিদ্যুৎক।— ন ভবং অগ্নগো মে বাহুই।

॥ ৩৮ ॥

**প্রাঙ্গনাত্মকানন**।—খসড়তা তে উগাচঃ।  
বিদ্যুৎঃ ৩১।

স্ব দেবঃ প্রজাপরিতি॥ ৩১।

কথঃ ভজতা নিষ্ঠাপিবৰ্ম। মামপত্রম অহঁ পাপগ-  
ছারাবাঃ বিচিত্তভজ্ঞ বিত্তনশ্চৰ্মায়াসু অসনে নীরীদ্বুত  
ভবন, যথুং অহম অপি শুধুমাত্র ভবামি॥ ৩১॥

অছু ভবন॥ ৩১॥

নষ্ট ভবনঃ গুরুতঃ বর্তন্তে॥ ৩১॥

**বজ্জ্বল্পো**।—ব্রিকুৎ।—কেমন ? তোমার মগণার  
বসনা—বনে বনে লাজালুবি ভবান স্থ চুনোঁ  
বাহঁ॥ ৩২॥

( সেনাপতির প্রশ্নন। পরিজনবেগে নিকে চাহিয়া )

রাজা।—তোমার আমার মগণার বেশ লাইয়া বাও।

অপি বৈবতক। তুমি নিহের কাজে বাও॥ ৩২॥

পরিজন।—তে রাজা মহারাজ ! ( তাহাদের প্রশ্নন ) ৩২।

বিদ্যুৎক। ত মাছিট পর্যন্ত তাঁকে। এমন

খানিকগুল এট গাছের ছাঁয়ার উপবেশন কর। এখে  
—ঐ গাছটার উপর নৃতা এমন ভাবে হত্তিতে পচেছে,  
যে মনে হচ্ছ মেন—সুন্দর একজানি জামান উদ্বেচ্ছা  
গটিমো রহিষেছে। তুমি একটু বোসে, আমিও  
ততক্ষণ একটু আহামে বসিয়া লাই॥ ৩২॥

রাজা।—আছু, আপে চল॥ ৩২॥

বিদ্যুৎক।—এস তুমি। ( উভয়ে এমিয়ে শিয়ে উপবেশন  
করিবেন ) ৩২।

রাজা।—মাধব ! তোমার চুক্তি ত্রথ, বেন না—এমন  
একটা দেখাব তিনিঃ তুমি দেবেন না॥ ৩২॥

বিদ্যুৎক।—কেমন ? তুমিষ্ট ত আমার চোখের সামনে  
রহিষেছি॥ ৩২॥

নাটি—একপ ভাবিত আমান লজ্জা হইতেন না। মাধব কালোদসার হীনে পচিছে এই ভাবে নামা বায়—কি  
অধ্যশন আমান”—ইঙ্গাকাল কিছু অবিক অবসন্ন লিপ্ত নাই,—নিমে গুলত হয়। নায়কের উৎকর্ষাগমের  
জন্য বহুটু বৰকার, জন্য তত্ত্বাত্মক দেখাইয়া করিকে প্রত বিশেষ অসুস্থ করিতে হয়।—কবি তাঁর সামাজ ইবিষ্টে—  
“কানী বৰ্তা পদ্ধতি”—ইঙ্গাক যাবে হচ্ছে কুমো উকৰ্ব বৰ্ত প্রশ্ননসূর্যক বিবাহসূরের অবতারণা করিসেন।

চুচাত্তে অগ্রহায়—একাং বৰ্তার ভাসিতে জীবিতাম, আর মামিকওয়া দ্বাষ প্রিয়ের সহজে উপস্থিত হইয়াছেন। তিনি  
যে আর তাঁকে নাই, এ বৰ্তা রাজা নিষেই প্রথমের মেয়ে গাছিট সুসং শৌরীয়—উপস্থিত পরিবার সিয়ামেন।  
মুগুর করিতে আসিয়া তিনি নিষেই মুগুরিয়া হইয়া পড়িয়াছেন।—যেন্দ্রতর প্রথমের বন মেন উরেলিঃ বর্তীয়ী  
তাহার বিদ্যুতি অগ্রনীয় দেহস্পর্শকাতে হৃতার্থ উকৰ্ব বৰ্তামে শৰ্কাত আমিলমে বন করিতে সিয়ামি,—আজ  
হচ্ছেরেও জনবহু। শৃঙ্খলার চোখের মত মাহাদের চোখ, সৈই শৃঙ্খলকে মারিবার নিষিত তিনি বি আজ মৃক হচ্ছিতে

- राजा ।— सर्वदः कान्तमाज्ञानं पश्यति । तामाक्षरमलामभृतां शूक्रुष्टलामधिकृता अवीमि ॥ ३९ ॥  
विद्युकः ।— (प्रगतम्) होचु मे अवसरं न दाइस्सं । (प्रकाशम्) तो बअस्स मे तावस्कर्ज्जामा।  
अत्रुथ्यनीता दीप्ति । ॥ ४० ॥
- राजा ।— सर्थे ! न परिहार्ये वस्त्रनि पौरवाणां मनः प्रवर्त्तते ।  
सुरयुवतिसन्तरं किल मूनेरपतां तद्भूत्वातिधिगतम् ।  
अर्कशोपगरि शिखिन् च्यातमिन नवमरिकाकूम्भम् ॥ ४१ ॥
- विद्युकः ।— (विहस्त) जह कस्म वि पिशेषज्जरेहिं उडेहैदस्म तिस्तिलीए अहिलासो होइ तह  
ईपिआराजपरिहाइनो डानो इहां अत्रुथ्यण । ॥ ४२ ॥
- राजा ।— न तावदेनां पश्यपि वेनेवमवादी । ॥ ४३ ॥
- विद्युकः ।— तं कथु रामिज्ज्ञानं भानो वि विद्युतः उपग्रान्देहि । ॥ ४४ ॥

**आत्मकान्त्याद्** ।—डेहतु, अट्टै अवसरं  
न दान्तामि । तो वरस्त ! ते तापस-कल्पका अत्यर्थमीया  
दृक्षते ॥ ४० ॥

वथा कस्त अपि पिशेषज्जरैः उडेजितत तिस्तिलाम्  
अभिलाखः भवति तथा झी-रङ्ग-परिभाविः भवतः इहम्  
अत्यर्थना ॥ ४२ ॥

तद् खलु रमयैषम्, ये भवतः अपि विद्यम्  
उपग्रान्देहि ॥ ४४ ॥

**विद्युत्यार्थः** ।—राजा ।—मदाइ निजेराठकेहि शुल्क देखे,  
ताइ तुमिओ आमाय देख्छ । आमि किंतु आप्नमेर  
अवसराकर्मी देहि शूक्रुष्टलार कथा बल्छि । ताके त  
तुमि देख नाइ ॥ ४२ ॥

विद्युकः ।—(मने मने) बक्क ना शूक्रुष्टलार कथा, आमि  
ओ आप्न तुम्बार इनोगहि देबो ना । (प्रकाशे) सर्थे !  
तुमि देख्छ, आतिज्ञानेहि शेषकाले कामना करे  
बस्त्वे ॥ ४० ॥

राजा ।—सर्थे ! डुल तोमार । याहा अग्राह, ताम्प  
वस्त्रते पुरुष-स्त्रीयदिगेव मन टले ना । तुमि या'के

खरिज्ञा बल्छै,—सेहि शूक्रुष्टलार जन्मयतास्त कि तुमि  
जानो ? सेहि शूक्रुष्टला मूनिर तनवा हैलेंग शूर-  
लोकवासिनो यूती मेषकार गर्जितां एवं तदकृत्क  
परिज्ञात, शेषे महार्थं कथ ताहाके रुडाइया पान ।  
ताइ से करेव छहिता । से येन ठिक,—आकर्मन्तर  
उपर खलित एकठि नवमरिकामूल । नात्वा सज्जि से  
अकर्मन्तर नहै ॥ ४१ ॥

विद्युकः ।—(महात्मे) पिशेषज्जर थेये थेये युथ यैरे  
आमले येमन शेषे एकटु ठेंत्ल थेते साध हय,  
तोमारो देवहि सेहि दशा उपग्रहित । अहम नव  
मरिकामूलावितेऽतोमार साध मिल्लो ना । किबा  
युथि अकृति थरेहे । युथ बद्दानो दरकार ।—ताइ  
एहि अतिज्ञान ? केमन ? ना ? ॥ ४२ ॥

राजा ।—तुमि त एके देख नाइ, ताइ एहम कथा बल्छै ।  
देखेले आर बलते ना ॥ ४३ ॥

विद्युकः ।—देखार दरकार कि ? तोमार याते याथा  
गुलियेहे, से जिनिस निश्चिह खूब तालो, सकलेर  
सेरा हवेहि हैवे ॥ ४४ ॥

पारेन ? एत वद निर्वर्त तिनि नन ।—शूक्रुष्टलाए ग्री पर्याप्त । तिमि आर उठाते नाइ । एत पाराण तिनि हैते  
पारेन ना । ठिक करिनेन,—कोन एकटा छले मुगराटी वक्क करितेहैबे, सद्वेर लोकजन, हाठी घोड़ा—समत्त,  
आपदावार बिनार करिया दिते हैबे,—राजकर्मी, चिरालिन येन चले, डेमनहि किछिन आपनिहि शूक्र, —तिनि एथम  
दिन करेक एकटु हाँग छाड़िया लाइदेव । ये र्णोजे, तार हलेन अज्ञात हय ना ।—ए प्रेरेव हैले ना । विहूकरेहि  
अहमोर्धे एवं तपोवनेव आशेपाले मुगरा अत्यन्त अधर्म—इत्यादि बिनार राजा सकलाके बिनार करिनेन । शूू मुगरा  
हैते विहूर नहै, एकबाबे देशे पाठाइया निनेन । विहूनेन—शूू तिनि—आर ऊहार 'तालोमल' सकल कार्येर  
हृष्टरामायक विद्युक द्राक्षण ।

बाजा। —	वयस्तु, निं वज्रा।	
	तिरे निवेष्ट परिकृत्तमस्योगा कुपोऽजहेन ममसा विधिन तत्ता शु ।	
त्रीरक्षस्तिर्परा प्रतिभाति सा मे, द्वातुरित्तमस्युचित्त्वा वग्नुच तत्ताः ॥	॥ ४५ ॥	
बिद्युक् । — ताइ एवा, पक्षादेसो दधिः कदवलीया ।	॥ ४६ ॥	
बाजा। — टीपं च मे मनसि वर्तुते		
	अनासांतं पुक्षा, किमलयमलनं कवर्कृत्वमार्बिकं राहु मधु लवमादादितरम् ।	
अथधुः पूर्णाः फलमिव च तज्जपमनवः न जाने भोक्तावा कमित सम्पद्यास्ति विद्युः ॥ ४७ ॥		
बिद्युक् । — तेन ति लतं परित्तात्त गं भवः । मा कसम वि तत्सिंगो ईशुलितेऽमिस्युचित्तव्य-		
सीमस्म रागे पडिहित ।	॥ ४८ ॥	
बाजा। — पदवती वलु तत्त्वतात्त । न च सर्वात्तेऽत्र शुक्रजनः ।	॥ ४९ ॥	
बिद्युक् । — अष्टत्तत्त अस्युवा केवलो से दिउत्तिवाऽ ।	॥ ५० ॥	
प्राणत्तुत्तमस्युद्दान । — यदि एव श्रावाशेषे ईशुली-		
क्षम्यात्तमस्युद्दान ॥ ५१ ॥		
तेन हि मधु परिवारताम् एना ॥ भवन । मा कष्ट अपि		
तत्परिम ईशुलीत्तेऽमिस्युचित्त तत्त्वे पटिहित ॥ ५२ ॥		
अज्ञत्तव्यः अस्युवा कीदृशः अता द्वितीयाः ॥ ५३ ॥		
बाजा। — राजा । — वर्तुते । अकित अता कि वल्लवे ? —		
“उरु शरीर यावे बलिया माने एत उरु यह, शरि		
विधाता, अर्थमतः चिरगच्छे चिरित बिरिया, गरे शीराम-		
दाम कवियाहेम, अथवा, ममेहाम यामेवात उगवव्य-		
मायामीस्युवा लग्नित बिरियाहेम माने अज्ञत्तुत्तमस्युवा		
अथवाहेम बिरियाहेम, पूर्वक, माने एत तात्त्व शरीर		
मिश्चाम कवियाहेम, इत शारा निश्चित होते, शरीरेर		
मेत्रण कोमामता ओ कल-नामाशेषो माशुरो कवात सर्वित		
मा, फलतः ताइ एत एक अकृत्पुर्व श्रीरित्तपि !”		
(विज्ञासाग्रह) ॥ ५५ ॥		
विद्युव । — एव यसे, यदि सत्ता वह, तत्त देखेति, अत्तिमे		
सकल वक्ष्यामेत गर्व घर्ष इत्त ॥ ५६ ॥		

ए ‘नेमोलिते’—हाताचित एकवार तोला हर, ताकाते गले अत कोनो छाव आल तोला याए ना । एते हील पार्वित्त नियम । चलारे—हाताचित एक चातुर्वेद लक्ष्मी-नेमोलिते अमेक तत्त्वा शुक्रतात्तिर तत्प्रवाद या शुक्र, ताइ कवि, चेष्ट-कर्त्तक शुक्रताव प्रथम सल्लावेर पत्र,—“शुक्रित्ता एत् अष्टेष्टामन्त्याच वलन्तात्ता”—यदिवा देनेगात्तिरे दाता—पूर्वावारा शुक्रते तत्त बिरियाहेम,—सौं काळ एवां अति तत्पर अस्युवा वलन्तात्ते बिरियाहेम । यद्यन शुक्रताव ममेवे हिलेन, राजा, अष्टत्तव्ये गावेम, देखिया वलन्ताहेम एव, अकित्तित्त बिरियाहेम, एवान शुक्रताव ममेवे अस्युवा, दिउ देखित्तेने । अत एवान अकृत शुक्रताके देखित्तेने ।

রাজা।— নিম্নীদেব অপগন্তস্তপ্রিক্ষাজনঃ । তথাপি তু—

অভিযুক্তে ময়ি সংহতামীক্ষিতঃ ইসিতমগ্নিমিত্ততোদয়ম্ ।

বিনয়বারিত্বত্রিতস্তয়া ন বিহতো মদনো ন চ সংহৃতঃ ॥

বিদ্যুৎকঃ।— গ ক্ষু দিট্টমেত্যন্ম তুহ অংশঃ আরোহই ।

রাজা।— মিথঃ প্রাণনে পুনঃ শালৈনভ্যাপি কাম আবিহতো ভাবস্তুত্ববত্ত্বা । তথাহি—

দর্ভাস্তুরেণ চৰণঃ ক্ষত ইত্যক্ষে তৰী হিতা কতিদিবে পদানি গজা ।

আরীষ্বৰুদ্ধদম চ বিমোচন্তৌ শাখাম বকলমস্তুম্পি রূমাগাম্ ॥

বিদ্যুৎকঃ।— তেন হি গৌদীপদাহেও হোহি । কিং তু উব গং তৰোবণঃ তি পেক্ষ্যামি ।

রাজা।— সখে তপস্ত্বিতঃ কৈশিং পরিজ্ঞাতোহস্মি । চিন্ত্য তাৰৎ কেনাপদেশেন সন্তুদপি আক্ষামে

বসামঃ ।

॥ ৫১ ॥

॥ ৫২ ॥

॥ ৫৩ ॥

॥ ৫৪ ॥

॥ ৫৫ ॥

**প্রাক্তনুভ্যাদ—**ন খ্লু দৃষ্টমাত্ত তব অক্ষম  
আরোহিতি ॥ ৫২ ॥

তেন হি ঘৃতী-পাদেয়ে ভব । ক্ষতঃ দ্বাৰা উপবনঃ  
তপোবনঃ ইতি প্রোক্তে ॥ ৫৩ ॥

**বচ্ছার্য—**(রাজা।—)তৈ! তাপস-ছৃঙ্খলাৰ স্বত্বাতৰ্তৈ

অতি শাঙ্কপ্রশংস্তি, কোনোগ চাঁপ্য বা তাৰলা তাৰাদেৱ  
নাই । ত্বৰ্ম কিন্ত—ঘনমই আমি চোখেৰ সাথেন পঢ়ি-  
ৱাছি, ত্বৰ্মই শুকুম্বলা চোখ কিনাইয়া গৈছাই । কোন-  
কৃণ একটা ছল ধৰিয়া হাসিয়া উঠিয়াছে, কিন্ত আমি  
বেশ শুকিতে পারিয়াছি যে, মে হাসি শুধু আমারই জন্য ।

অতএব তাৰার স্বনির্বিহিত অভিগ্রাম—আমার উপবন  
যে অহুৰাগ—তাৰা যদিও শিক্ষা এবং জ্ঞানৰ আবৰণে  
সে চাকিতে চেষ্টা কৰিয়াছে বটে, কিন্ত একেবাৰে সে  
অহুৰাগ চাপিতে পারে নাই, আকাৰ ইন্দিতে অনেকটা  
ধৰা দিয়াছে ॥ ৫৪ ॥

**বিদ্যুৎকঃ—**সে কি ?—দেখামাত্তেই তোমাৰ কোলে চড়িয়া  
বসে নাই ? এতেও তোমাৰ ব্যথন সাধ মিটিতেছে না,  
তথন মেইটা ইইটো ইক ইইত ॥ ৫৫ ॥

রাজা।—ততটা না হোক,—শত জজায়ও কিন্ত শূক্রলয়।  
মনেৰ প্রক্ষত অবহা চাকিৰ রাখিতে পাৰে  
নাই । ছাঁচাইড়িৰ সময়ে তাৰার জৰুৰেৰ প্রক্ষত ছবি  
বাহিৰ হইয়া পড়িয়াছে ।—কেন না,—চু'ক' পা  
চলিয়াই, ‘উঁ, ঝুশেৰ ডগা পাৰেৰ তলায় সু ডিয়া  
গিয়াছে’ বলিয়া দে হঠাৎ ধামীয়া গেল ও গাছেৰ  
ভালে—পৰমেৰ বাকল জড়াইয়া না গোলে—  
তাৰা ছাঁচাইড়া গইবার ছলে—আমাৰ দিকে মুখ  
কিনাইয়া দাঁড়াইয়া ছিল । বল ত, এ সব কি শুধু  
শুধু ? ॥ ৫৫ ॥

**বিদ্যুৎকঃ—**! তা' হ'লে ত মেথছি—তোমাৰ এই  
বিসেশে পথেৰ সম্বলও শুচুৰ ঝটেছে । এখন  
মেই চাহনি শ্বণ কৰিয়া দিন কাটাও । তুমি  
তপোবনটাকে শেষকালে উপবন ক'রে তুলে—  
দেখছি ! ॥ ৫৬ ॥

রাজা।—তাই ! কৰেকজন তপস্তী আমাকে চিনে ক্ষেত্রে,  
এখন ভাবো দেখি—কি উপবনকে অস্তুত : আৰ একবাৰ  
আশ্রমে চুক্তে পাৰি ॥ ৫৫ ॥

তথনকাৰ দেখা আপেক্ষা এখনকাৰ দেখা যে স্বচান্দত, ইহা রাজাৰ উত্তিতেই শুনিতেই ! অমন কোমলাসীৰ কক্ষে  
অল্পূর্ধ কলম দেখিৰা তথন যে রাজা বাধিত হইয়াছিলেন এবং তাত কথকে বিচাৰিয়ত পৰ্যাপ্ত বলিতেও সংৰোচ বোধ  
কৰেন নাই, এখন সেই তপস্তিচিহ্নতাৰ জগ চিন্তা কৰিয়া সিকাক্ষ কৰিলেন যে, অমন দেখে বিধাতা, আৰ মশ্টা সৃষ্টিৰ হত  
সাধারণতাৰে কৰেন নাই । অৰ্থাৎ এ মাধ্য ছয়ত বট কিছু সৌম্য দেখিয়াছেন, বিধাতাৰ সেই সব সাধারণ  
সৃষ্টি,—বিধাতাৰ এই অসাধারণ সৃষ্টিৰ পাৰেৰ নথেৰ কাছেও কৈ সিতে পারে না । কল বলিতে এইট, আৰ বট,—সে  
সব বাবে ।—জ্ঞে সম্মুখৰ্বত্তা সেই শুকুম্বলাৰ কল এখন রাজাৰ মনে শতঙ্গ মাঝৰ্যে মণিত হইয়া প্রতিকান্ত হইতে

विष्वकृष्णः— को अवश्ये अवदेशो तुम्हारं राजगं प्रीत्यरहट्टताऽस अमृथां उत्तरहन्ति ॥ ५६ ॥

राजा।— मूर्ख! असाधागाधेयमहेतुं राज्ये निष्ठितः, यत्प्रकृत्यानिपि विद्यया उत्तिरक्षम् । पश्च—  
यत्प्रियत्तिं वर्त्तयो नृपाणां क्षयि उत्तरक्षम् ।

उपर्युक्तागमकां दलतारगजाका हि नृ ॥ ५७ ॥

( नेपाथे )

हस्त सिक्षकर्त्तौ यसः ॥ ५८ ॥

राजा।— ( कर्णः दण्ड ) अमे दीरप्रधाश्चूपैत्प्रितिरित्याम् ॥ ५९ ॥

( आविष्य )

दीर्घारिकः—ज्ञेतु ज्ञेतु भृत्या । एदे इन्द्रे इतिरूपाराजा परित्यागः उत्तरार्थां ॥ ६० ॥

राजा।— तेऽसि अविलम्बित प्रश्नेय त्वत् ॥ ६१ ॥

दीर्घारिकः—एसो प्रोक्षेमि । ( निज्या गविरूपाराजाभावः सह प्रविश्य ) इन्द्रे इन्द्रे उत्तरस्ता ॥ ६२ ॥

आकृत्यनुभावान् ॥—कृष्णः अदेशं नृपाणां  
राज्याम्? नीवाराकृत्यागम अस्माद्वाच् उपग्रहां हृष्टि ॥ ६३ ॥

वरहु रक्षु भृत्या । एसो ओऽविरूपाराजको अतिरिक्तम् उत्पन्निष्ठो ॥ ६४ ॥

एव अवेशम् ॥ इतः इतः भावस्तो ॥ ६५ ॥

उपर्युक्ति—विष्टु—वन्दि ॥ शोदरे हृष्टे राजा,  
तेजामेव आवार अत्तु उपग्रहान् दलकर कि / या

निया—तेजाना ये तुम्हात् तुष्टिये देवेष, तार  
चृष्टाग्रेशे एकत्वं आवार आपां, तारं आवार  
कर्त्ते एसेष्टि, दाऽ ॥ ६६ ॥

राजा।—मूर्खो देवो । एव द्विनिर्विवरं वक्ष विद्यया

अत्तु एको विनिमय विनियोगे अवारं पाइहा धर्मि, से  
विनिमयो एव शुभेष्य ये, वापि वापि ये त्वये तेजिया

अवारा सैष्टोष्टि कामना कृति । ताई देव । माधवांश  
प्राजापूर्व निष्ठु इत्ते वाक्यवर्तणं अवारा वारावा

माता पाति, ताहा वाटे अच्छ इत्ते नां देव, उत्तिनेटे  
द्वारा इति । किं एই अवारावाली द्वारा उत्तिनेटे  
अतिरिक्त, कामाक्ष-सक्त यमन् वहतामेव एकत्वं ये  
अवारावालोकने, ताहा त्वयै ना, ताहार शर नाहि।  
तार काहे ति धनवत्त, ना यापियादिलो ॥ ६७ ॥

( नेपाथा हृष्टे )—वेद ! अवारावे अहोजन निष्ठ  
हृष्टान् । ( अर्धां वीराम विनिमय अविलम्बित देव  
राजा एवाराकृत्यागम आवार ) ॥ ६८ ॥

राजा। ( देव विनिमय ) अवर । दीरप्रधाश्च वर वारा  
तुष्टी विनिमये तुमा वाटियेह ॥ ६९ ॥

दीर्घारिकः—( अवेशम् उत्पन्निष्ठ ) महाराजेव अत्तु योह ।  
महाराज । उपग्रहान् विनिमये उत्पन्न  
हृष्टान् ॥ ७० ॥

राजा।—ता इत्ते ताताताति शोदरे उत्तरान्दे विये  
एव ॥ ७१ ॥

दीर्घारिकः—अज्ञते यान्हि ॥ ( अहोन ओविरूपाराजवे  
देवाना सूत्रं अपेक्ष ) तेजामाना एव दिके अस्तु ॥ ७२ ॥

लगिया एव द्विनिर्विवरं विष्टु सोल्वाः—ताहाते केमन एकत्वं धिकान आसिया देव । हृष्टानेर दलवराना ये  
मातिया धारा कृति, कल्पी शूक्रवार वरेव छारापात्रते सम्पूर्ण उपग्रहां करियान् । से तार-सक्त एव  
तेजामानि निष्ठु नेपालिति, क्लोनो देव, कोमो देवा ताहाते नाहि, मूर्खिर अतिरिक्त-शरणेव गम्भे ताहा सम्पूर्ण  
उत्पन्नृ । ताई कृति वीराम धीरो ताहाते कर्मानवी कर्मानिकां छारापात्र दिक्षियान । नेपाले नेपाले इत्ते  
प्रकृत्यागम इत्तो देवेष । एव अवाराहा, वारावारे आप आहेह, अर्धां देवां निष्ठु नाह, ताहामेव नाहा  
पनि धीरो धारो । ताहारा आपनाके वारावारा तेजिया, “वेदान् अमि” वारावा धूमिका देवाता । ताहारा  
वर्धानो तेजामेव शरवेदे धरिया वर्धाता नाही पार वह, कर्मना वा वृक्षामये कालपर्ण धरिया प्रार्थिताम्ब्रे विया  
हारिय वह । हृष्टान धीरो तात्त्वी एवानो वह नाहि, तिक्त तात्त्वान उत्पन्न विष्टुहाते ।

উর্ভে।— ( রাজানং বিলোকয়তঃ ) ।

॥ ৬৩ ॥

প্রথমঃ।— অহো দীপ্তিমাতোহপি বিশ্বসনীয়তাস্ত বপুঃ। অথবা উপপ্রমেতদৃষিত্যো নাতিভিত্রে  
রাজনি। কৃত

অধ্যাক্ষরাত্মা বসতিরয়নাপ্যাশ্রমে সর্বভোগে রক্ষাহোগায়মপি তপঃ প্রত্যাঃ সংক্ষিনোতি।

অঙ্গাপি ঘাঃ স্মৃণতি বশিনশচাৰবহুবীৰ্ত: পুণ্যঃ শব্দে মুনিনিতি মুহঃ কেবলঃ রাজপূৰ্ণঃ ॥ ৬৪ ॥

বিতীয়ঃ।— গৌতম আরং স বলভিত্তস্থো দৃশ্যত্বঃ।

॥ ৬৫ ॥

প্রথমঃ।— অথগুৰু।

॥ ৬৬ ॥

বিতীয়ঃ।— তেন হি

নেতৃত্বে যদয়মুদ্বিশ্বামৰীয়ং ধরিত্রীয়ং একঃ কৃৎস্নাং নগরপরিষ্প্রাণশুবাহৃত্তুনক্তি।

আশংসন্তে সমিতিয় শুরা বকবেৱা হি দৈত্যোৰস্তাধিজ্যে ধূমি বিজয়ং গৌরহৃতে চ বক্ত্বে ॥ ৬৭ ॥

ব্রহ্মার্থ।— ( উভয়ে রাজাকে অনিমেষ-নয়নে দেখিতে  
লাগিলেন ) ॥ ৬০ ॥

প্রথম।—কি আশৰ্দ্ধ! এত বড় তেজোপূৰ্ণ দেহ রাজার,  
কিন্তু নিকটে যেতে একটুও ভৱ বা ধীরা বোধ হচ্ছে না।

এক হিসাবে—এগুণ হওৱাই কথা। কেন না, ইহার  
সহিত খুবিদের বড় বেণী কঠোৎ নাই। খুবিয়া যেমন

আশ্রমে বাস কৰেন, ইনিও তজ্জপ সর্ববিধ তোগ্যস্থে  
পরিপূৰ্ণ সদাচারাত্মে নিষ্পৃষ্ঠভাবে বাস কৰিয়া থাকেন।

খুবিদের জ্ঞান ইনিও অঙ্গাকুলের সর্বস্বৰূপ তচ্ছু, কৰ্মের  
ছাগা প্রতিদিন তপস্কথ কৰিয়া থাকেন। কঠোর-

তপঃ। খুবিদের শুগুন্যামার বধা যেমন ঘৰ্য্যস্ত  
গিয়া পৌছাই, তেমনি ইহারও নাম ও বিশ্ব ধ্যাতি

চারণগণ এত তাৰকচে গান কৰে যে, সে খনিতেও  
আকাশ ভৱিয়া যাব। ইনিও অঙ্গে “রাজা” এই  
বিশ্বেণে মণিত, কিন্তু ইহার কৰ্মসূতি ও

লোকহিতেৰণের ইহাকে সকলেই রাজবি বলিয়া  
কীর্তন কৰিয়া থাকে ॥ ৬৪ ॥

বিতীয়।—গৌতম! বল নামক দুর্বিদ মানবেরও বিনি  
নিষ্মকৰ্ত্ত, সেই প্রবলপ্রাপ্তাগ ইলৈ ইহাকে বলু খুলিয়া  
গোৱৰ অক্ষত কৰেন, ইনিই কি সেই দ্যুষ্ট? ॥ ৬৫ ॥

প্রথম।—ইহী ভাই! ॥ ৬৬ ॥

বিতীয়।—তাৎ হং দেখছি,—নামের তোপৰারের বিশ্বগ  
অর্ধেলের জ্ঞান দীৰ্ঘ বাহুবলের বাঁচা ইনি যে একাকী এই  
জলধিমেধাপ ( বা জলধিৰ বাঁচা শামকপ্রাপ্ত ) বিৱাট  
পৃথিবীকে পোলন কৰিয়া থাকেন, তাহাতে বিশ্বমুক্তিৰ  
বিঘ্নের নাই এবং দেবতাগ দৈত্যের সহিত  
বিশ্বে অগ্ৰহ হইলা যে দানবযুক্তে এই জুহুৰের জ্ঞানবৰ্দ্ধ  
থকে ও দেবতাজেৱে বক্তে তুষ্যক্তাবে নির্ভৰ পূৰ্বৰ  
বিজয়ের আশা কৰিয়া থাকেন, ইহাও বিচিত্র নহে।

মৰ্ত্তেও এই রাজা ঘৰ্য্যের ইন্দ্ৰের সর্বাশেই সমকক্ষ ॥ ৬৭ ॥

কৃত-নিষ্ঠাসন শৃঙ্গ পঞ্জিৱা,—রাজা দৃশ্যত সরিকটে বৰ্জনান, অথচ অধিকাৰ কৰিবার ভৱনা হই না। সৰীয়া পূৰ্বেই  
বলিয়াছে, যে, তাহারা যোৱ পৰাবৰ্তন, এমন কি, আশ্রমপতিৰ আদেশ ছাঢ়া নামাঙ্গ ধৰ্মকৰ্মও তাহারা কৰিতে পাই  
ন। বিবাহ ত পৰেৱে কথা। তাই দৃশ্যত সামান চিত্তার অধীন হইল। উত্তীৰ্ণেন। অত কল, আমন অক্ষয়ীত্ব, অহম  
লাৰণ্য—বিদ্যাতা কেৱল ভাগ্যবানের কপালে মাপিয়াছেন,—একত তগণ। তাহারা, ভাবিয়া রাজা ব্যাকুল হইৱাচেন।  
শূক্রস্তম্যার একটু আধুত অছুতাগেৱে সকলে কি আসে যাব, আদেশ বিনি তাহার মালিক, সেই কথ যে বড় বিদ্যম  
মৰ্মি, কোনোৱপ অধিমূল দেখিলেই একেবাৰে ভগ্নাব, এখন উপাৰঃ—শৰ্বাবশিকেৱ কৰাতে পঢ়িয়াছেন, আগিতে  
যাইতে কঠিতভোজ। কি কৰিব? ছামেৰ কথা একে একে বিদ্যুক্তে বলিয়েছেন, হৃদয়েৰ তাৎ হৰ ত বা তাহাতে  
একটু লম্ব হইতেছে,—কিন্তু গৰাকণৈ বিশ্বাশৰত্বাবে হাস্তিতাৰ অভিভূত হইতেছেন। বিশ্বক সন্তাই বলিয়াছে,  
তাহার অক্ষয়ীত্ব আশ্রমে যিনি পৰাগোপনেৰ পথ মাই। প্ৰথমবাবেৰ মত “আমি একজন রাজপুরুষ” বলিয়া

উভো ।— ( উপগ্রহ )	বিজয়স বাজন ।	॥ ৬৪ ॥
বাজা ।— ( অমৃতাখায )	অভিমালয়ে ভজন্তে ।	॥ ৬৫ ॥
উভো ।—	ষষ্ঠি ভবতে ( ফজ্যুলপদবৎ )	॥ ৬০ ॥
বাজা ।— ( সপ্রগ্রহং পরিগ্রহঃ )	আজামিছামি ।	॥ ৬১ ॥
উভো ।—	বিভিতো ভৱনা শ্রমসনমিচ্ছস । তেন ভবষ্টঃ প্রার্থস্তে ।	॥ ৬২ ॥
বাজা ।—	কিমাজ্ঞাপদ্যন্তি ।	॥ ৬৩ ॥
উভো ।—	তত্ত্ববৰ্ণঃ কথষ্ট মহেশ্বরমাত্রিধাঃ বক্ষাসি নঃ ইষ্টিলিম্যুপাদযষ্টি । তৎ কতিগ্রহব্রহঃ	
	সামৰিপ্রিত্তিযৈন ভবতা সনাদী ক্রিয়ত্বমাত্রাম ইষ্টি ।	॥ ৬৪ ॥
বাজা ।—	অস্মৃহীতেহর্ষি ।	॥ ৬৫ ॥
বিহুকঃ ।— ( অগ্রবাহী )	এসা দাণি অদৃষ্টো দে আকৃষণ ।	॥ ৬৬ ॥
বাজা ।— ( প্রিণং দৃহৃ )	বৈবৰতক মৰচনাচৰ্ত্তাভাঃ সবাগীসমঃ রথযুগ্মাপদ্যেতি	॥ ৬৭ ॥
মৌলবিকঃ ।—ঝং দেও আগুণৈ		[ নিকাশঃ ] ॥ ৬৮ ॥
অভোঁয় ।—উভোঁয় ।—( বিকটে শিষ্য )	বাজন । বিজয়স্তু	
	ইউন ॥ ৬৮ ॥	
বাজা ।—( গোৱোদান শুরুক )	অগ্রমাদের ইৱনকে অভি- বাজন কৰিন ॥ ৬৯ ॥	
উভোঁয় ।—অগ্রমাদের মধ্যস ইউক ।	( পশিয়া বাজার হাতে ফল মিনে ) ॥ ৭০ ॥	
বাজা ।—( অগ্রবাহী পূর্বৰ শ্ৰেষ্ঠ কৰিয়া )	কি আনদে— বৰ্মু ॥ ৭১ ॥	
উভোঁয় ।—আগ্রমি যে থানে আছেন,—ইহা অশ্রুবাদীরা	সহজেই জানেন, তাই তাঁৰাগুৰোক্তী আখনি জানতে	
	চান ॥ ৭২ ॥	
বাজা ।—কি আনদে তাঁৰাগুৰোক্তী কৰিয়ে তান—বৰ্মু ॥ ৭৩ ॥		
উভোঁয় ।—পূজনীয় মধ্যি কৰ আগ্রমে উপহৃত না ধাকা—	দোৱাৰিৰক ।—বে আজা বহাৰাজ । [ প্রাহান কৰিল ॥ ৭৪ ॥ ]	

অশ্রুবাদীদের জোড়ে পোকা দেখো জোড়ে মা । সকলে জনিন্তাহে যে, মহাবাহু ক্ষাত্র আগ্রমের মিহটে উপহৃত । তবে কি উপায়ে ধাওয়া যায় । মতলু ঠিক কৰিয়ে পারিবেনেন না । এমন সময়ে অস্তুৰূপ বাতাস উঠিল । অশ্রুপতি কৰে অশ্রুপতি কৰে রাখন্তাৰ মানা উপহৃত বৰিবেছে । চোটোটো বৰিব ভাৰ পাইয়া রাজাকে আশয়ে শিষ্য ২৪  
গতি বাস কৰিয়ে জোৱাৰ কৰিবেছেন ।

চৰিতাচিন পুঁ কৰিলিস এই স্থলে, সচৰাচিৰ দেৱম ঘটে, তিব সংকেগ ছবি আৰিকা কাৰোব সোৰকা শৃত্ক্ষণ সৃতি  
কৰিয়া দেন । এই জৰু অভিজ্ঞাৰ্শক্তুৰ বাগৰেৰ প্রে মাটিৰ, সম্মুক্ত ভাস্তুৰ কৰ্ত্তব্যেৰ ছাতিবৰ বধমণি ।

অগ্রমেৰ ডাক আৰামাই । যাবা দৃশ্যাচীনেন, দাজুৰ ভাজো তাজাহি লটিহাজে, কিন এক দেৱ বৰ্ধা উপহৃত ।  
বাজধানী হইতে রাজমাটাৰ দাবিয়া পাঠাইবেন । তিমি গুৰু ছাত্রেৰ কলাশকামনাৰ উপবাসিনী আছেন,—  
সন্দুগ্ধ পৰামৰ্শ দিন, মাটেৰ সাম পৰামৰ্শ কৰিয়া তোজাতোহ কৰেন ।—বাজার মহাবাজ । দেন দুন রাখেন ? দেয়,  
এখনো অনেক স্থলে দেন ঘটে, তথমও তেমনই ঘটিল ।—মাজার নিৰাটে প্ৰতিনিবি পাঠাইবেন, কেন মা, তথামে

উভোঁ।— (সহর্ম)

অমুকারিণি পূর্ববিষাঃ যুক্তকৃপমিদং হয়ি ।

আপৰাভয়সঠেনু দীক্ষিতাঃ খলু পৌরোবাঃ ॥

রাজা।—	(সপ্রগাময়) গচ্ছতাঃ পুরো ভবন্তে । অহম্ অপি অমুপদমাগত এব	॥ ৮৯ ॥
উভোঁ।—	বিজয়ব । [নিজ্ঞান্তে]	॥ ৮১ ॥
রাজা।—	মাধ্যঃ । আপাস্তি শকুন্তলাদৰ্শনে কুতুহলঃ ?	॥ ৮২ ॥
বিদ্যুকঃ।—	পত্রমং সপ্রিবাহং আসি দাণিঃ রক্তবসুস্তেণ বিন্দু বিগ অবসেসিদো	॥ ৮৩ ॥
রাজা।—	মা ভৈরবীঃ । নমু মৎসমীপে বর্তিয়াসো ।	॥ ৮৪ ॥
বিদ্যুকঃ।—	এস রক্তবসোদে রক্তথিদো মহি ।	॥ ৮৫ ॥

(প্রবিষ্য)

দোবারিকঃ।—	সত্ত্বেজা রহো ভট্টিপো বিজাপ্ত পথাখং অনেকথেই । এস উগ ধৰাদো দেঙ্গং আগাস্তি-হৰাজো কফহতো আতাদো ।	॥ ৮৬ ॥
রাজা।—	(সাদরম) কিমবাহিঃ প্রেতিঃ ?	॥ ৮৭ ॥

প্রাকৃতানুবাদ—	প্রথমঃ সপ্রিবাহম্ আসীং, ইদানীং রাজস-হৃতান্তেন বিন্দু অপি ন অবশ্যিতম্ ॥ ৮৩ ॥	রাজা।—(অগ্রতিপূর্বক) আপনারা একটু শিলে থান ।
এবং	রাজসাং রচিত অস্মি ॥ ৮৪ ॥	আহি শিলেন শিলেন এলাম বলিবা ॥ ৮০ ॥
সক্ষেপে	সক্ষেপে ভূষ্ম বিজয়প্রাহ্যম্ অগেকতে । এবং	উভয়ে।—আপনি সহজে বিজয়ী হউন । [নিজ্ঞান্তে] ॥ ৮১ ॥
স্মঃ	স্মঃ নগৰাঃ সৈন্যান্য আজ্ঞাপ্তিঃহঃ কর্তৃকঃ আগতঃ ॥ ৮৫ ॥	রাজা।—মাধ্যঃ ! শকুন্তলা দেখবার সথ আছে ? ॥ ৮২ ॥
স্মৃতি	বিদ্যুকঃ—খাইবুহারায় ।—(সানন্দ-বদনে) মহারাজ !	বিদ্যুকঃ—প্রথম খুবই ছিল, কিন্তু ঐ রাজসের কথা শুনে আৱ একটুও নাই, সবটুকু জুকুৰে গাছে ॥ ৮৩ ॥
অপনার	আপনার পূর্বপুরুষদিগের আচারিত পথের পথিক আগমনি, মৃত্যুর করেক দিন আশ্রমে বাস করিয়া অনাধীন তপস্বীদিগকে রক্ষা করা—আপনার পক্ষে সম্পূর্ণ উপর্যুক্তি বটে । কেন না, আপনি যে বশের অবস্থা, সেই পূর্ববৰ্ষোরগণ বিগ্রহকে অভয়দানে চিরদিন দীক্ষিত ছিলেন । তাহারা উহা একটা অতি পরিত ও পুণ্য কৰ্ম বিলিয়া মনে করিতেন ॥ ৯১ ॥	রাজা।—ভা কি ? আমাৰ কাছেই ত খৰ্বে ॥ ৮৪ ॥
বিদ্যুক	—উঁ—ভাবৈ দেখ ছি, এ যাওৱা রাজসের মুখ থেকে বাঁচনু ॥ ৮৫ ॥	বিদ্যুকঃ—উঁ—ভাবৈ দেখ ছি, এ যাওৱা রাজসের মুখ
দোবারিকঃ—	(প্রবেশপূর্বক) মহারাজের বিজয়ারার অস্ত রথ সজ্জিত কৰা হয়েছে, এ কিমে দেবীদেৱৰ কি মেন আৰেশ মিয়ে নগৰ হইতে এক কৰকত এসেছে ॥ ৮৬ ॥	থেকে বাঁচনু ॥ ৮৫ ॥
রাজা।—	(অতি আদরের সহিত) অনন্তীৰা পাঠ্টিৰে ছেন ? ॥ ৮৭ ॥	দোবারিকঃ—(প্রবেশপূর্বক) মহারাজের বিজয়ারার অস্ত রথ সজ্জিত কৰা হয়েছে, এ কিমে দেবীদেৱৰ কি মেন আৰেশ মিয়ে নগৰ হইতে এক কৰকত এসেছে ॥ ৮৬ ॥

প্রতিনিধি চলে । আশ্রমে ত চলিবে না, তথার পথ দেখেন । উপর উপর দেখিতে তিনিটা ঘৃহ জনের পথিদের রাজসীরা উৎপাত কৰিতেছে । ছান্তেরে ছাঁ বীৰ ছাঁ তাহার নিবারণ অসম্ভব । না গেলে সহজ-ক্ষেত্ৰ অভিসম্পত্ত কৰিতে পাৰেন,—আমা সৰ্বেপৰি রাজার কৰ্ত্তব্যই হইল বিশেষের বিগ্রহ নিবারণ কৰা । একেপ ক্ষেত্ৰে রাজার যাওয়াই উচিত । মা মা, শৰ্ত অপরাধেও মাৰ মাহাত্ম্য বাহাত হয় না, কৃগ্রহ হইতে পাৰে, কৃমাতা কৃদাত হ্য না ।—ইত্যাদি । কিন্তু রাজার অতি হিমার কৰিবা চৰার সময় ছিল কি না, তাহা সহী পাঠ্টিকগণের বিবেচনার উপরই নির্ভৰ কৰা তালো ।

রাজসের মায়ে রাঙাগ বিদ্যুকের পেটের ভাত চাল হইয়া পিয়াছিল, এমন সময়ে তাহাকেই প্রতিনিধি কৰিবা, অনেকে বলিয়া কহিবা রাজা রাজধানীতে পাঠ্টিৰাই দিলেন । কিন্তু একটা বড়ই গোলে পক্ষিলেন । বিদ্যুক যেমন

দোষাবিকৎ।—অইউ।	১৮
রাজা।— নন্দ প্রমেশ্বরতন্ত্র।	১৯
দোষাবিকৎ।—তহ। ( নিক্ষমা কবড়কেশ সহ প্রবিশ ) এসো ভট্টি, উপসপ্তগ করতক।— গেছু গেছু ভট্টি। নেটি আগবেই আজামিপি চট্টপুরিয়ে পট্টপথাবলী মে উবখাসো।	২০
তচিহিট তচিহ দীহাউণ। অবসন্ন সংস্কারিত প্রতিবেদন।	২১
রাজা।— চট্টপুরিয়েকামু ইচ্ছা পুরুষাজ্ঞা যথময় জনত্বনীয়। কিম্বত প্রতিবেদন।	২২
বিদ্যুক্ত।— ত্রিস্তু বিম মন্ত্রবলে চিটকঠ।	২৩
রাজা।— মহামাতৃর্ণী মৃত্যুকেশ।	
তত্ত্বায়োভিবেশেছান্ত বৈধীভৱতি মে মন।	
পুরু প্রতিবেদ বৈৰে প্রোত্ত মোতোবলো যথ।	
( বিচিষ্টা ) সাথে যথময় পুজু চীতি প্রতিবৰ্তত। অচো ভথন্ ঈতঃ প্রতিবেদতা	
তপ্তব্রিতাবো প্রবেশন। মাধ্যমেত তত্ত্ববর্তীনা পুজুত্বাত্য মৃত্যুকৃত্যুভৱতি	২৪

তোকু ভাস্তুকুক।—বথ ফিঃ।    ২৫	বিদে প্রবর্জনের কোম্পশ,—হাতে অপবিহারী, এনে করি কি ৭৩২।
তথ। ( বেগিয়ে পিলে কবড়কেক নিয়ে মুঝ প্রবেশ )	বিদুক।—কেনঃ প্রিশ্বত্বমতোমাতৃবান দীক্ষিতে যাওঃ প্রা রাজা।—ঠাঠো ময়। মতাদি আমি মহি তাবনায় প্রচলাম।
—এই ভট্টি, উপসপ্তগ।	ঠাঠোই অপবিহারী বর্তব্য—অস্ত এক থানের মহে,— হাতেই বিভিন্ন কর্তব্যে। অবাক নমটা মেন আজ হাতে দিবের হাতোঁ কর্তব্যের টাবে—তিভিন্ন মহান হৃষী ভাগ হোঁয়া যাওঁচেছে। কেনো দেখবাম, মদের প্র- মোগে পৰি মৃত্যু কেনো পর্যন্তে বাধা দাখ যা, তথম সেই প্রেত মেন হই তামে বিভক্ত হইয়া যাব, আজি আমার মধেরও সেই অবস্থা। ( একটু চিপ্পা বহিয়া ) যথে। আমার মা তোমাকে পুরু তুলায় মনে বসেন। অতঃ তুই, একটু কষ বয়,—তপ্তব্রিতে বিলে জরুরি কালের জন্য আমি মে কিন্তু যাত, তাহা এখন নিয়েতে গিয়িশা মা'র কাছে শিখ। ভালো করিব বুঝিবাই দাও, ও আমার প্রতিবিম্বণে তাহার পুরুজে বাঁচিব।
রাজা।—তাই ত।—এবিকে তপ্তব্রিতের কাহা, কাহা	২৬

রাজাৰ বিদ্যুক্ত, তেমন বাপীবেও সে বিদ্যুক্ত, পৰম প্ৰিয়, শৰ্পীন বৰ্ষ। পাহে মে পিলা অস্তপুরে শৰ্পীলাব দুঃখ  
প্ৰকল্প কৰিয়া দেখ, তাট কাঠা দলিল তিমে দে, শৰ্পীলা। পদ্মচ এত দেখা তোমাকে বড় বিকলিন, ও সব একটা  
উপজ্ঞান মাত। মতা নহে। কেনিয়তে মন্ত কটিপুরীৰ জন্য একটা গুৰি তৈরি কৰিবাই বলিতেছিলাম মাত। সেইৰা  
গোকোৱাৰি বিদ্যুক্ত, তাহাই তিক কৰিবাই লক্ষ। রাজাৰ মিছিহামে আশনে প্ৰবেশ কৰিবলৈ। শৰ্পীলাৰ বাপীবে  
যে গোপনীয়, এই কামটা বাঁচাই দুখ লিয়া বাবিল কৰিব বাজকৰে প্ৰকৃত অপৰা গুৰিয়া দেখাইলেন। কাহাটা

বিদ্যুৎকৎ।—	গ কথু মং রহ্মথোভীরুজং গণেসি ।	॥ ১৫ ॥
রাজা।—	( সপ্তস্তম ) কথমেতচৰতি সন্তাব্যতে ।	॥ ১৬ ॥
বিদ্যুৎকৎ।—	জহ রাজাখুংগ গন্তবং তহ গচ্ছামি ।	॥ ১৭ ॥
রাজা।—	নমু উপোবনোপোধঃ পরিহরণীয় ইতি স বান অমুষাত্রিকাংশ্রয়েব সহ প্রস্থাপয়ামি	॥ ১৮ ॥
বিদ্যুৎকৎ।—	তেগ হি জুআরাও মহি দাণিং সংবৃতো ।	॥ ১৯ ॥
রাজা।—	( আঙ্গভূত ) চপলোহং বটঃ । কদাচিদ্বিষাণ্প্রার্থনাম্ অন্তঃপুরেভ্যঃ কথয়েৎ ।	
	ভবতু এন্দেবং বক্ষ্যে । ( বিদ্যুৎ হস্তে গৃহীতা প্রকাশম ) বয়স্তু খঘিগোরবাদাত্মামং	
	গচ্ছামি । ন খলু সভামেব তাপসক্ষয়ায়ঃ ময়াভিলাঃ ; পশ্য—	
	ক বয়ং ক পরোক্ষমানো মৃগশালৈঃ সময়েতিতো জনঃ ।	
	পরিহাসবিজলপ্রিতং সথে পরমার্থেন ন গৃহতাঃ বচঃ ॥	॥ ১০০ ॥
বিদ্যুৎকৎ।—	অহইঃ ।	[ নিক্রান্তাঃ সর্বে ॥ ১০১ ॥
	ইতি বিত্তীয়োহৃষঃ	

আকৃত্তাকুল্যান্ত।—	ন খলু মাঃ রাজস-ভীষণঃ ।	বিদ্যুৎকৎ।—তা' হলে দেখছি—আমি শুব্রাজ হয়ে
গণেসি ॥ ১৫ ॥		উর্ত্তুমু ॥ ১৯ ॥
ঘৰ্যা রাজাকুল্যজেন গন্তব্যঃ, তথা গচ্ছামি ॥ ১৭ ॥		রাজা।—(মনে মনে) এই ব্রাহ্মণ ত যাপ-পর্নাই হাল্কা ।
তেন হি শুব্রাজঃ অশ্ব সংবৃতঃ ॥ ১৯ ॥		আমার এই শূন্তলামাটিত বাপারটা, হয় ত বৰ-বৰ্ষ-প্ররেব রাণী-হালেও ব'লে দিতে পারে । আছি, একে
অথ কিম? ॥ ১০১ ॥		এই কথা বলি—( বিদ্যুৎকেব হাতধানি ধরিবা প্রকাশে )
ব্রহ্মজ্যোতি।—বিদ্যুৎক।—আগতি নাই । কিন্তু তুমি		তাই, ধনিদিগের অহুরোধ রাণী উচিত, তাই আশ্রমে
তেবো না বে—আমি রাঙ্কনের তেবে পাণাছি ॥ ১৫ ॥		গচ্ছি । নতুবা দেই তাপস-চূড়িতা শূন্তলার আশার
রাজা।—(সহাতে) মে কি? তোমাকে কি এটা সন্তু		কেনেই দোকান নাই । তাবৰা দেখ—আমাৰ মোৰ
শৰ? ॥ ১৬ ॥		মসোৱী রাজাৰাজঢ়া, আৰ তাৰা হলে ধীট বনৰামী,
বিদ্যুৎক।—একট কথা,—রাজার ছোট ভাইৱের যেমন		—মৃগশিশু সহিত একত্রে সংবৰ্ত্তি, একপ্রকাৰ মোৰ
তাবে শেলে মানাই, আমি কিন্তু তেমন তাবে		জঙ্গী, এই ছুটিএ কি কথনো যিল ধৰা? সথে! ঠাঁটা
ধাৰো ॥ ১৭ ॥		কৰিবা তোমাকে এ বে শূন্তলাৰ কথা বলিবাছি, তা'
রাজা।—বিশ্ব। উপোবনের কোনোক অশ্বান্তি হতে		আৰ্বাৰ সত্যি ব'লে মনে কোৱো না । মুখলে? ১০০ ॥
দেওো উচিত নহ, তাই সমস্ত অহুচৰ দৈনসাময়কে		বিদ্যুৎক।—হই । [ সকলেৰ প্ৰহান ॥ ১০১ ॥
তোমাৰই সাথে পাঠিবে দেবো ॥ ১৮ ॥		ইতি বিত্তীয়োহৃষঃ

মে খুঁ হস্তলত নহে, তাহা রাজা একটু একটু বৃষ্টিশেন । বিদ্যুৎ মে বৈৰাগ্য এখন না বৈৰাগ্য নাই সন্মান । ছ্যাত মেই প্ৰথমে, নিষ্কেৰণ পৰিকীৰা কঢ়াৰ কঢ়াৰ কঢ়াৰ নিষ্কেৰণে একটু হৃতক্ষত কৰিবাও,—শেষে গাছেৰ আড়ালে দীড়াইৰা, দেষ্টু ধৰা দিবাছিলেন, এবাৰ তাৰ অনেক বেলা ধৰা দিলাব কেলিলেন । “এতক্ষণ ধাহা বলিবাছি, উহা একটা যনমগ়া গৱমাঝ” বলিলা দিমে হশ্যৰে একটী পুৰু চুৰি কৰিবা বসিলেন ।

ব্রতাবেৰ চিৰকাল ধৰে দাহা, দেমন ঘটে ও চিৰকাল ঘটাই আসিবাবে, তাহাই বিনি হৃচারকপে দেখাইতে পাৰেম, তিনিই প্ৰেত কৰি । কালিদাস মে বিষেৰ সিদ্ধহস্ত হিলেন । অভিপ্ৰক্ষতেৰ বিদীমাৰ তিনি দাঢ়াইলেন না ॥ ১—১০১ ॥